

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2011 | ÅRGÅNG 15

Bokförlaget THALES

DISKUSSION om Sven-Eric Liedmans recension av Svante Nycanders *Liberalismens idéhistoria* (*Tidskrift för politisk filosofi*, nr 1 2011). Liedman svarar på sidan 62.

Genmäle till Liedman

SVEN-ERIC LIEDMAN börjar sin recension av min bok om liberalismen med att raljera. I förordet har jag skrivit att framställningen är traditionellt idéhistorisk. (Så hade förlagets expertgranskare beskrivit mitt manus.) Liedman upplyser att han efter ett halvt sekel som idéhistoriker inte förstår vad dessa ord betyder. Kanske har jag syftat på något i stil med biskop Nygrens *Den kristna kärlekstanken*?

Boken är i stora drag kronologisk, men historia kan ju skrivas även på ett mindre traditionellt sätt. Liedman säger i förordet till *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria* att boken är »mer tematisk än kronologisk».

Liedman finner det svårt att få grepp om »bokens hjälte, liberalismen» och efterlyser en avgränsning som gör det möjligt att säga om till exempel Spinoza var liberal. Han undrar vad som menas med »den liberala sfären»: ett seminarierum, ett varuhus, en redaktion eller ett börshus?

Jag använder ordet liberal som det brukar användas i internationell litteratur. Karl Popper menade att sådana ord bäst lämnas ofinierade, eftersom de termer som skulle ingå i en definition är lika svårbestämda. Att tvista om den ideologiska etiketten på Spinoza är ofruktbart, det som är värt att undersöka är på vilket sätt han kan ha bidragit till liberal idéutveckling.

Liedman ifrågasätter om det fanns någon liberalism före 1812, då ordet började användas som politisk beteckning. Han menar att alla moderna politiska ideologier föddes under trycket av samma dubbla revolution, den politiska och den ekonomiska, och att liberalismen kan urskiljas bara tack vare konkurrensen från socialism

och konservatism. I hans bok om modernitetens idéhistoria dyker liberalism och socialism upp samtidigt, på sidorna 485–486.

Om de moderna ideologierna föddes i ungefär samma skede kan de i varje fall inte ha funnits före 1790-talet. Liedman avviker här radikalt från huvuddelen av den internationella litteraturen. Särskilt i anglosachsiska länder räknas John Lockes *Two Treatises of Government* (1689) som liberalismens grundskrift. Ronny Ambjörnsson skildrar i *Socialismens idéhistoria* ett socialistiskt förflutet långt före 1800-talet, bland annat genom Thomas More (*Utopia*, 1516), Tommasio Campanella (*Cita del sol*, 1623), Levellers på 1640-talet, Rousseau och några av de franska encyklopedisterna.

Liedman vill inte se 1700-talets ideologi om mänskliga rättigheter, konstitutionalism, personlig och intellektuell frihet och religiös tolerans som något specifikt liberalt. Vad liberalismen bidragit med är i så fall huvudsakligen en ekonomisk ideologi, ett försvar för privategendom och kapitalism. Ur det perspektivet kan man förstå varför Liedman pekar ut just Locke och Adam Smith som liberaler före liberalismen, liberaler *avant la lettre* – däremot inte Montesquieu, David Hume, Immanuel Kant eller de amerikanska grundlagsfäderna. Locke och Adam Smith var de främsta bakom den ekonomiska teorin. Även i läroboken *Från Platon till kriget mot terrorismen* har Liedman definierat liberalismen som en företeelse under 1800-talet (s. 167). Inom liberalismen fanns sedan Adam Smith en utvecklad ekonomisk teori, heter det. »Någon motsvarande teori för de politiska friheterna fanns inte.» (s. 171) Om detta är vad han tror, måste han underkänna själva grundkonceptet till min bok tillsammans med det mesta i en rik och högt respekterad internationell forskning.

Om man erkänner att det fanns en ekonomisk liberalism före 1800-talet, går det inte förneka att det också fanns en viktig politisk liberalism. Mer än andra har jag emellertid betonat skillnaden mellan upplysningstidens liberalism och den som växte sig stark i Europa efter franska revolutionen och Napoleonkrigen. 1700-talets lockianska rättighetsliberalism blev Amerikas *National Faith*, medan europeiska liberaler påverkades av romantiken och den tyska filosofin (Kant, Wilhelm von Humboldt, Hegel m.fl.) och blev en medlande idéströmning som verkade för politisk stabilitet och reformer

steg för steg. Hur amerikansk liberalism skiljer sig från europeisk är ett tema i min bok.

Liedman skriver: »I min tanke är den stora gapande tomheten i Nycanders bok frågan om egendomen. Den ger dynamiken i liberalismens utveckling...». För Liedman är det sistnämnda en sanning à priori, något som inte kan eller behöver verifieras. Han har tidigare skrivit att samhällsforskare »har att välja mellan kaos och historiematerialism».

Enligt registret har jag skrivit om egendom, ägande och ägan-derätt på nära femtio sidor i boken. Det är ett tema tvärs igenom. Bland annat har jag behandlat skillnaden mellan Lockes och Kants teorier om egendom och om skyddet för privategendomen som en central idé bakom den amerikanska författningen. Men Liedman menar att egendomen »är ett begrepp som Nycander inte närmare tycks reflektera över».

Han refererar ingenstans något resonemang eller någon frågeställning i boken. I stället anklagar han mig för att ha försummat saker som han anser viktiga. Det är en kritisk metod som kräver noggrannhet, eftersom man inte lätt kan slå upp en bok på 500 sidor och kolla vad som *inte* står där.

Utifrån Philip Pettit skriver Liedman om frihetens innebörd enligt klassisk republikanism. Frihet är något mer än frånvaro av tvång eller annan direkt inblandning. En person är inte fri om andra har makt att tvinga henne eller att direkt blanda sig i hennes angelägenheter, oavsett om denna makt faktiskt används. Pettit betecknar sådan makt som dominans.

Liedman skriver att begreppet dominans lyser med sin frånvaro i min bok. Ja, *ordet* dominans saknas men inte begreppet, inte *saken*. Jag läste Petit och fann honom mindre intressant än Quentin Skinner, som utvecklat samma idé och dessutom visat vilken roll den spelade hos John Milton, Algernon Sidney, James Harrington och andra opponenter mot de två sista kungarna av huset Stuart. Skinner beskriver deras lära som neoromansk. Så här återger jag resonemanget. »[F]rihet förutsätter oberoende, garantier för framtiden mot ingripanden och tvång, en rätt att inte vara underkastad andras vilja...» Detta är vad Pettit menar med frihet som frånvaro

av dominans. Från England fördes den neoromanska idén vidare över Atlanten och blev en del av amerikansk republikanism och *civic humanism*, där begreppsparet dygd och korruption står för de motsatta krafterna i samhället. Hur republikanism och liberalism förhållit sig till varandra i Amerika har jag ägnat ett kapitel på 20 sidor. Jag visar hur dessa tänkesätt ofta flöt samman, båda omfattades exempelvis av Thomas Jefferson.

Men enligt Liedman är jag inte ens i närheten av att inse hur dominansförhållanden beskär människors frihet. Han exemplifierar med den förtryckande makt som rika personer kan utöva, med hänsynslösa företagares makt mot anställda och med dåliga föräldrars makt över barnen. Underligt nog har han råkat välja samma exempel som jag.

I boken återger jag Michael Walzers kritik mot liberalismen för bristande insikt om pengarnas makt i det civila samhället. »Walzers tes är en inbjudan till diskussion mellan liberaler och demokratiska socialister. Att freda ömtåliga sfärer, i synnerhet politiken, från rikedomens makt är en central demokratifråga.» (s. 446–447.)

Liedman och Pettit menar att synen på dominans skiljer republikanism från liberalism. Detta är värre än en förenkling. Locke resonerade som Milton, Sidney och Harrington: han skrev att friheten i samhället är att »inte vara underkastad en annan persons obeständiga, osäkra, okända, godtyckliga vilja» (alltså dominans). Jag skriver utifrån Lockes frihetsbegrepp:

Ofrihet handlar i så fall inte bara om individens relation till staten, som Locke i första hand tänkte på. En liberal lagstiftning låter ingen sälja sig som slav och tillåter inte maktmissbruk inom familjen. Godtycklig makt kan utövas av monopolister mot konsumenter, av arbetsgivare mot anställda, av fackföreningar mot företag, av massmedier mot privatpersoner, av läkare mot patienter. (s. 462)

Men enligt Liedman är jag inte ens i närheten av insikt om dominansförhållanden. Observera hur han mästrar mig i fråga om vikten av »närläsning».

Liedman skriver att jag gjort Friedrich Hayek »till föremål för en veritabel lovsång», men han ger inget belägg, och jag har inte lovordat Hayek. Liedman önskar att jag hade kommenterat ett visst uttalande av Hayek som han finner särskilt blamant.

Jag har velat analysera och förklara, inte berömma eller klandra. Man kan vara starkt oense med en politisk tänkare och ändå anse honom värd att behandla utförligt och med respekt, enligt goda föredömen i traditionellt idéhistoriska verk, att skilja från ideologi-produktion med lärda förtecken.

Socialliberalism och nyliberalism är två politiska riktningar, och jag har skrivit att motsättningen mellan dem i ringa grad beror på skillnader i ekonomisk teori. »Jag förstår ingenting», skriver Liedman. »Kan man verkligen hålla politik och ekonomi åtskilda?» Politik är vilja och värderingar, ekonomisk teori är en del av vetenskapen. Monetarism är en teori om sambandet mellan penningmängd och prisnivå. Varför skulle den avgöra sättet att se på statens sociala ansvar? Socialliberalismen framträdde ungefär samtidigt med att gränsnytteteorin och de matematiska modellerna erövrade nationalekonomin. Det är svårt att hitta något viktigt samband.

Att inte hålla isär kunskap och värderingar är en linje hos Liedman. Han har hävdad att marxismen är en skolbildning inom forskningen och att det finns objektiva sanningar om samhället som blir synliga bara om man intar »en bestämd, icke neutral, klassmässig position».

I mitt kapitel om John Rawls har jag åberopat fem böcker av denne (plus sekundärlitteratur). Liedman citerar ett par meningar ur en postum sjätte bok och menar att frånvaro av dessa meningar i min framställning är »en vit fläck». Sedan svävar han ut i diverse reflektioner kring Rawls. Här som i allt övrigt får läsaren veta platt intet om vad jag skrivit.

Recensionen avslutas med ett beklagande av min »intellektuella standard». Det är en inbjudan till gyttjebrottning jag hövligast tackar nej till.

→

Svante Nycander